

A történetírás vakvágányai – Rendhagyó könyv-„ajánló”

Josephine Baker Biatorbágyon?

Néhány hete a Spektrum televízió egy, az Orient Expressz történetéről szóló filmet sugárzott. S bár nem az elejétől láttam, érdeklődve figyeltem ennek az országokat, évtizedeket, történelmet átszáguldó vonatnak az állomásait. Érdeklődésem a megdöbbenés vágányára szaladt, amikor az 1931. évi biatorbágyi merénylet képeit láttam meglevenedni. Hát még akkor, amikor a kísérszövegben arról szóltak, hogy a katasztrófa túlélői között volt Josephine Baker, aki rögtönzött koncertet adott a szerelvény roncsai között. Majd a film kockái új dátumokat, új helyszíneket mutattak, s otthagytak engem kérdéseimmel a sínek mellett: Vajon tényleg az Orient Expressz zuhant a mélybe, s tényleg itt járt a világhírű énekesnő-táncosnő? S ezekről a szenzációkról miért nem tudunk? Kerestem a műsorfüzetben, hátha megisméltik a filmet, és megtudhatom, hogy talán nem figyeltem és félreértettem valamit. De nem volt szerencsém a tévével. Viszont pár napja kezembe akadt Anthony Burton: Az Orient Expressz története 1883-tól 1950-ig című könyve. Belelapoztam...

„1931. szeptember 12-e éjszakáján az Orient Expressz éppen elhagyta Budapestet, és a biatorbágyi hídon át nyugatra tartott, amikor bomba robbant. A mozdony és kilenc kocsi a mélybe zuhant – húsz ember azonnal meghalt, és még több szenvedett súlyos sérüléseket. A túlélők többsége vagy a csendes sokk vagy a hisztéria állapotában volt, amikor ráébredtek a történet szörnyűségére, és megmentésükre vártak. Ekkor történt, hogy Josephine Baker – azon utasok egyike, akik sértetlenül túléltek a tragédiát – közbelépett, hogy segítsen. Most nem egzotikus táncot lejtett, hanem rögtönzött előadást tartott legismertebb dalaiból, amit egyedül, Párizsnak szóló himnuszával, a »J'ai deux amours«-ral tetőzött be. Magyarország abban az időben fasiszta állam volt, és a robbantást azonnal kommunista merényletnek nyilvánították. A hatóságok szerint marxista szlogeneket festettek a helyszínre, és elkezdtek begyűjteni a rendszer ellenségeit. Majd, nagy szégyenükre az osztrák rendőrség le tartóztatott egy magyart, Matuska Szilvesztert, akit azon kaptak, hogy egy másik vasúti robbantást készít elő Ansbach közelében. Matuska nemcsak elismerte a biatorbágyi robbantást, de még dicsekedett is vele. Nem kommunista volt, hanem az ultrajobboldali Nyilas Szövetség tagja, a fasiszta rezsim lelkes támogatója. Végül titkos tárgyaláson elítélték, és 1936-ban kiűgezték Magyarországon.” A könyvben egy rövid kronológia is található: „1931. Egy szabotőr – Matuska Szilveszter – felrobbantja a biatorbágyi viaduktot, miközben az Orient Expressz éppen áthalad rajta.”

Ennyi tévedés már a kiadó Magyar Könyvklubnak is sok volt. A kötet végén egy jegyzetben – bár tiszteletben tartva Anthony Burton írói szuverenitását, azzal hogy szövegű fordítást közöltek – egy történelmi összefoglalót adnak közre a kor Magyarországról, cáfolva a fasiszta jelzőket. Emellett leírják a tények jó részét, s bár nem jelentik ki kategorikusan, de ezzel elmentmondanak az Orient Expressz elleni merényletnek. Hiszen nem írói szuverenitás a történelmi adatoknak a figyelmen kívül hagyása egy történelmi könyvben.

A valóság az, hogy nem az Orient Expressz érte támadás 1931-ben. Így a merénylet leírásának sincs sok indoka, hogy e kötetben szerepeljen. 1931. szeptember 13-án, 0 óra 15 perckor a Bécs–Budapest között közlekedő 10. számú gyorsvonatot

érte a merénylet.

Nem kilenc, hanem hat kocsi zuhant a mélybe. A halottak száma 22 volt. Nem festettek marxista szlogeneket a helyszínre, hanem csupán egy kőlapon egyetlen papírt találtak kétértelmű szöveggel, „A fordító” aláírással. Matuska nem a viaduktot robbantotta fel, hanem egy hétméteres sinszálát robbantott ki, ennek következtében a vonat kisiklott és rántott több kocsit a mélybe. Nem az anzbachi merénylet előkészítése miatt vették őrizetbe, hiszen az(ok) – és egy jüterbogi (és nem jüterbogi) robbantása megelőzte a biatorbágyit. A letartóztatása főként a biatorbágyi nyugdíjas vasutas, Márkus Miksa és Veress Károly pályafelügyelő bejelentésének köszönhető. Nem titkos tárgyaláson ítélték el, hanem igen nagy sajtónyilvánosság mellett előbb Ausztriában, majd Magyarországon. Itt ugyan kimondták fejére a halálos ítéletet, de mivel Ausztriában ilyen nem volt, csak abban az esetben adták ki, ha Magyarországon sem alkalmazták. Így ítélete életfogytiglani börtön volt. Nem végezték ki 1936-ban, 1944-ben szökött meg az orosz csapatok Vácra érkezésekor. 1944 decemberében még látták szülőfalujában, a délvidéki Csantavéren.

Ennyi tévedés mellett szinte elenyésző, hogy a történészeknek, a korabeli sajtót olvasóknak nincs tudomása Baker kisasszony rögtönzött koncertjéről. Noha többször járt Magyarországon, banánszoknyás fedetlen teste és egzotikus tánca sokszor büvölte el a magyar revük látogatóit, nincs tudomásunk arról, hogy Biatorbágyon is járt volna. Nyilván utazott az Orient Expresszen, az azonban jó ideig nem is ezen a vonalon közlekedett. Ha a felsorolt tények nem lennének elég meggyőzőek, az időpont összevethető: egy 1931. évi menetrend megmondhatja, merre zakatoltak az Orient Expressz kerekei a merénylet idejében, s nyilván Josephine Baker életrajzából is megtudható, merre ringatta csipőjét a merénylet idején.

Az interneten is rákerestem a témára. Hasonló – lehet, hogy e kötetet forrásnak tekintő – bejegyzést találtam egy francia önfeljesztő lexikonlapon. Ott a tényeket rögzítettem, de sajnos Anthony Burton idegen nyelvű könyvének vakvágányait nem tudom helyrehozni.

Horváth Imre

Modellvasút-kiállítás
a Faluház új Nagytermében
a merénylet
75. évfordulóján
szeptember 12–13-án

